

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 90, GOD. V, BEOGRAD, UTORAK, 23. FEBRUAR 2010.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 9. marta

MIXER

Piše: Branislav Jakovljević

SRBIJA U ČIZMAMA

Zimske beleške o letnjim pritiscima II

MUZEJ NEPROČITANIH KNJIGA

Ako brinete šta se dešava sa vašim bivšim profesorima Opštenarodne odbrane i društvene samozaštite; ako imate noćne more o profesoru ONO i DSZ na koga su njegove kolege sa Filološkog ili PMF-a gledali sa visine; ako ih zamišljate kao novu vrstu Čvorovića koji, umesto portreta Staljina, ispod uglja u podrumu iskopavaju udžbenike koje niko sem njih nije pročitao – ne brinite, jer po svemu sudeći, oni su se bolje snašli nego vi. Ako vas razjeda nemir oko autora tih istih udžbenika; ako zamišljate taj Muzej nepročitanih knjiga – nepročitanih pošto one uistinu nikada nisu ni napisane jer je u njihovo stvaranje uneto sve sem rizika koji jeste sam smisao pisanja – kao neko prašnjavo čistilište bez izlaza, ne gubite san. U toj armiji pisaca i predavača nikada se nije našla šačica posvećenika koja bi se samopregorno isposnički povukla u neko napušteno zdanje čistog sorealističkog dizajna da bi se tu posvetila pretakanju svog znanja, iskustva, i uverenja u uzvišeni borbeni kodeks i tim putem destilisala nebrojene stranice posvećene ONO i DSZ u koane koji bi mogli biti naslovljeni, recimo, *Hikakure: knjiga o zastavnicima*.

Svi su oni sa početkom raspada Jugoslavije dobili pune ruke posla. Neko je trebalo da ukaže na zamke globalizacije, na nove metode specijalnog rata (recimo, „neokortikalni rat” putem ispiranja misli), i da razjasni šta se dešava na ratištima. Vetar iz onog Muzeja nepročitanih knjiga doneo je pokolje i zločine koje je trebalo racionalizovati, opravdavati, ili opovrgavati. Tako je jedan od autora knjige *Odbrana i zaštita (Defendologija)*. Udžbenik za studente viših škola i fakulteta (Nauka, Beograd, 1991) postao centralni autor specijalnog broja časopisa *Dveri srpske* posvećenog Srebrenici. Radi se o penz. general-potpukovniku prof. dr. Radovanu Radinoviću. „Centralni”, ne samo zato što se transkript njegovog predavanja nalazi u samom središtu temata, već i zato što predstavlja smisaonu osovinu čitave ove sveske.

DEČAČKO KAŠNJENJE

Ovaj broj *Dveri srpskih* objavljen je, kako piše u zaglavlju, u Beogradu „na svetog Iliju Gromovnika 2009. l. g.”, što će reći početkom avgusta prošle godine, u vreme zahuktavanja talasa nasilja koji će dostići vrhunac ubistvom francuza Brisa Tatona. Avgustovski temat ne obraća se događajima koji su ga neposredno okruživali, već je pre bio anticipacija događaja koji će uslediti godinu dana kasnije. Naime, njegov datum može se čitati i na sledeći način: „Pred petnaestogodišnjicu genocida nad muslimanskim življem u Srebrenici.” Još jedan način datiranja 43. broja *Dveri srpskih* mogao bi da bude: „O četvorogodišnjici tribine *Istina o Srebrenici*”. Na kontinuitet između ovog broja časopisa i tribine koju je maja 2005. organizovalo udruženje studenata Nomokanon ukazuje član redakcije Srđan Nogo, koji reakcije na ovu tribinu uzima kao primer pokušaja „sputavanja istine” o Srebrenici (49). Temat o Srebrenici je nastavljanje tribine drugim sredstvima, i to ne u smislu razvoja misli ili produbljivanja istrage, već u smislu ponavljanja već učinjenog gesta, verovatno i najave novih gestova. Nogo i družina bili su brži od predsednika Tadića i njegovih dečaka. Raskrinkavajući dalekosežne zavere protiv gorepomenute tribine, Nogo ne propušta da pomene „nametanje nekakve deklaracije koju bi trebalo da usvoji Skupština Srbije” (50). Sama činjenica da *Dveri srpske* ne moraju da rade ništa novo, već samo da recikliraju stavove

i tekstove od pre pet godina već dovoljno govori o potpunom nepostojanju javnog govora u Srbiji o zločinima iz nedavne prošlosti. U leto 2009, i dugo pre toga kao i mesecima potom, revizionistički diskurs *Dveri srpskih* bio je ujedno i *jedini* diskurs o Srebrenici u Srbiji. Ovo gluvo doba svesti o sopstvenoj prošlosti *Dveri srpske* koriste da ponove predavanje gen. dr. Radinovića. Temat *Dveri srpskih* nudi čitav niz diskurzivnih operacija čija je svrha premošćavanje logičkih i činjeničkih lakuna. Tako, Predrag R. Dragić Kijuk izostrava metod kojim se već deceniju i po koriste „bratitelji srpstva”, a koji se sastoji u korišćenju epiteta na isti način na koji su braća Lukić i njima slični koristili metke (i upaljače). Analogan metod, prilagođen „vremenu interneta i sve brzih komunikacija” (59), može se naći kod Aleksandra Pavića, koji citate (skinute sa interneta) koristi onako kako Kijuk koristi epitete. Kao što su to nekad bili udžbenici ONO i DSZ, revizionistički diskurs o genocidu u Srebrenici jeste pre svega jedna vrsta tekstualnosti čija se glavna odlika može opisati kao smislomni makijavelizam. U odnosu na postavljeni cilj, nebitna je proverenost iskaza, pa čak i sam njihov smisao. Autori *Dveri srpskih* ne haju za kontradikcije, pa ni za potpuni

→ Fotomontaže u broju: Joe6pack ←

nedostatak smisla čak i na nivou sintakse. Ipak, da u ovom „tematu” postoji sistem ukazuje njegova sama struktura. Središnje, treće, poglavlje („Prečutana istina”) završava se transkriptom predavanja generala Radinovića „Šta se zaista dogodilo u Srebrenici” sa tribine Nomokanona, što ovaj tekst postavlja, fizički i sadržinski, u sam centar sveske.

KRIVAJA JE PRAVA

Ono što Radinovića izdvaja od ostalih autora temata jeste to što on ne poziva na emocije već na racionalnost. Sledeći ovaj princip, on

MIXER

Branislav Jakovljević: Srbija u čizmama

CEMENT

Goran Cvetković: Mizogini roštilj

ARMATURA

Dušan Pržulj: Povratak pesnice

Szerbhorváth György:
Várady, pravo, pravica i moral

VREME SMRTI I RAZONODE

Predrag Lucić: Rezolucija o Srebrenici

BULEVAR ZVEZDA

SAVIĆ, Dušan (Dule)

BLOK BR. V

Kosmoplovci: Euro

deli „analitičke činjenice” o Srebrenici u tri grupe (51). Prva se odnosi na kontekstualizaciju operacije „Krivaja 95”. Kao i ostali autori temata, Radinović ni jednom ne pominje Arkana i ostale koji su u leto '92. žarili i pali Podrinjem. Prema *Dverima srpskim*, rat u ovom delu Bosne počinje sa Naserom Orićem. Samu „Krivaju 95” Radinović ocenjuje kao akciju „nižeg taktičkog nivoa” i izričito se suprotstavlja onim tumačenjima koja osvajanje Srebrenice vide kao operaciju koja je iziskivala duge i pažljive pripreme (51). To, ipak, ne umanjuje njenu važnost, jer iako ograničenog cilja, od nje je zavisila sudbina rata u Bosni. Prema Radinoviću, njen cilj bio je da spreči mogući upad Drugog korpusa muslimanske vojske u „centralno Podrinje”, jer bi time ona imala priliku da „praktično dobije rat” jer bi „to faktički značilo presecanje Republike Srpske” (52). Ova nesrazmera između opsega „akcije” i njenog cilja, bar onako kako ih Radinović predstavlja 2005/2009. upućuje na tekst istog autora objavljenog u NIN-u novembra 1994. sedam meseci pre „Krivaje 95”. Tumačeći poraze Vojske RS kod Bihaća i Kupresa, Radinović je tada svoju sigurnost u Vojsku RS objašnjavao time što je ona na svojoj strani imala geostratešku nadmoć, „izgrađenost vojne organizacije”, i „starešinski kadar kojeg bi pozelela bilo koja evropska vojska” (NIN br. 2288, str. 23), dok je muslimansko-hrvatska koalicija posedovala, navodno, bolje naoružanje (?) i brojčanu nadmoć. „Vojska RS neće moći uspešno da ostvari svoj etnički prostor tzv. linijskom ili kordonskom statičnom odbranom, već krajnje aktivnim vojnim metodom koji podrazumeva ofanzivne operacije širih razmera radi odsecanja, razbijanja i uništavanja uklinjenih delova neprijatelja koji su ostvarili prodor u taktičku dubinu RS” (23). Ovo predviđanje nastupajućih poteza Vojske RS deluje potpuno drugačije od Radinovićeve karakterizacije „Krivaje 95” iz 2005/2009, kada je kao glavni cilj ove akcije naveo „svođenja enklave na dogovorene okvire” (52).

Na drugu grupu „analitičkih činjenica”, koja se odnosi na deportaciju žena, dece i staraca iz Srebrenice, direktno se odnosi Radinovićeve doktrina narodnog rata, odnosno rata protiv naroda. Godinu dana pre nego što će za NIN komentarisati dešavanja na bosanskim ratištima, Radinović je ponudio svoju viziju vojske SRJ stručnom časopisu *Vojno delo* (br 1-2, 1993). U to vreme međunarodne izolacije, raspirivanja hiperinflacije i razvoja kriminala kao primarne privredne grane, Radinović je video „hermetičko zatvaranje srpskog naroda u nepovezane celine” kao osnovni cilj SAD i Nemačke (11). Da bi se oduprla tim pritiscima i u isto vreme približila međunarodnim vojnim i političkim savezima, SRJ je, prema Radinoviću, mogla da se posluži nekim od olako odbacanih principa ONO i DSZ. „Odbrana i zaštita se mora zasnivati na visoko profesionalnom odnosu i angažovanju namenskih snaga i sistema, što ne isključuje potrebu i mogućnost za osposobljavanje i angažovanje najšire shvaćenih društvenih snaga i subjekata, ali pod stručnim nadzorom ovlašćenih državnih organa i u sistemu koji ti državni organi uspostavljaju” (str. 17). Upravo ovakva „vi-

soko profesionalna" vojska, tvrdiće Radinović 2005./9, biće u stanju da akciju „izmeštanja stanovništva“ iz Srebrenice izvrši „u najboljem redu, bez ijednog incidenta“ (52). Tu se nikako ne radi o „uništavanju uklinjenih delova neprijatelja“. Kada se radi o uklanjanju muslimanskog stanovništva iz Srebrenice, Radinović se „visoko profesionalno“ i klinički drži pisanih dokaza. Pre 12. jula, besedi on svojoj pažljivoj publici, „ja vas uveravam, nema nikakvog pisanog traga o tome da je neko razmišljao o izmešta-

U LETO 2009, I DUGO PRE TOGA KAO I MESECI- MA POTOM, REVIZIONISTIČKI DISKURS DVERI SRPSKIH BIO JE UJEDNO I JEDINI DISKURS O SREBRENICI U SRBIJI. OVO GLUVO DOBA SVE- STI O SOPSTVENOJ PROŠLOSTI DVERI SRPSKE KORISTE DA PONOVE PREDAVANJE GEN. DR. RADINOVIĆA

nju civila iz Srebrenice“ (52). Naravno da ih nema, jer tu se radi o „stručnom nadzoru“ najboljeg oficirskog kadra u Evropi. Postoje, međutim, stvari koje Radinović pouzdano zna iako o njima nema nikakvih pisanih tragova. Kada je reč o trećoj grupi činjenica, koju on karakteriše kao „krunski problem za čitavu priču o Srebrenici“, a to je masovna pogibija bosanskih muslimana, defnolog je objašnjava odlukom 28. pešadijske divizije Armije BiH da izvrši proboj kroz obruč Vojske RS. Ako za naredbu o deportacijama ne zna jer o njima nema pisanih dokumenata, onda Radinović, kaže, „nema pravo da ne zna šta znači proboj iz okruženja kao borbeno radnja“ (52). On navodi da je Vojska RS postavila niz zaseda, te da je već u prvoj stradalo „800 do 1000 muslimanskih vojnika i vojno sposobnih muškaraca“ (53). I tako najmanje šest puta. I sam, tobože, zaprepasčen odlukom bosanske vojske da krene u marš ka Tuzli, Radinović nema druge nego da slegne ramenima: „Ja zaključujem da je ta divizija u stvari žrtvovana“. U slučaju da publika nije shvatila poruku, predavaču sa Vojne akademije nije teško da ponovi: „Da je mene neko tog dana pitao kako će se provesti ta kolona, ja bih rekao da će ona sva biti uništena. Verujem da je njihova vrhovna komanda to očekivala, da će se to dogoditi, i bila je, praktično, žrtvovana“ (52).

Time Radinović uspostavlja motiv koji se pomalja u svim poglavljima temata. Milivoje Ivanišević se tronuto pita zašto su pripadnici 28. divizije „otišli od svoje dece, roditelja i supruge“ (30), a Dr. Sr-boljub Živanović iznosi najnovije podatke o izveštajima da su „američke službe platile u zlatu Naseru Oriću da pobije veliki broj svojih muslimana da bi SAD mogle da optuže Srbe za genocid“ (47). Iz stranice u stranicu, Musliman, Srebreničanin, gubi konture ljudskog bića i postaje nešto što je apsolutno Drugo: monstrum ili žrtva. Time pripadnici srpskih snaga postaju ne samo osvetnici već i instrument u ovom gotovo ritualnom prinošenju ljudske žrtve. Njihova izuzetost iz ratnih zločina u Srebrenici zasnovana je ne samo na ideji o nevinosti branitelja, pravdi osvetnika, herojstvu oslobođioca i profesionalizmu vojnika koji obavljaju svoju dužnost, već i na nedodirljivom položaju žreca.

Ova pasivna aktivnost srpskih zločinaca samo je prividno paradoksalna. Sa jedne strane žrec je izvršitelj, onaj ko deluje svojom pasivnošću. Sa druge strane, cilj njegovih dela je krajnja pasivnost, odnosno smrt. On je onaj koji ono što je njemu slično sprovodi u smrt, tu krajnju Drugost. Usredsređeni na nesličnost, ne-ljudskost drugog, oni zaboravljaju na sebe. Ako je političko i vojno vođstvo bosanskih muslimana žrtvovalo Srebrenicu, da li su nenaoružani seljaci iz Sasa, Siljkovića ... Kra-vice bili takođe žrtvovani? Šta su radili i gde su bili oni koji je trebalo da im pruže zaštitu dok su njih pljačkali, palili i klali? Radi se, na kraju, o vojsci koja ima organizaciju kao svoju zavidnu prednost. Da li je nekome tada koristila njihova žrtva? Ko

CEMENT

Piše: Goran Cvetković

MIZOGINI ROŠTILJ

Branislav Nušić: *Ujež*, režija Cisana Muirisidze, Narodno pozorište Leskovac

Imao sam za taj petak i poziv za premijeru u Zvezdara Teatru, davali su *Sirote male hrčke*, ali sam srećno izbegao tu komediju apsurdna iz neke zadimljene kancelarije, jednu banalnu skasku dostojnu domaćih TV serija, poznatog pisca istih, Gordana Mihića. Taj kalambur i kad je bio napisan pre dvadesetak godina, nije vredeo ništa. Izbegao sam ga tako što sam se odavao drugom pozivu i otišao da gledam Nušićev komad *Ujež*. Znam, gledao sam više puta tu

je sada koristi? U koje je svrhe instrumentalizuje, time im zadajući drugu smrt?

VERUJUĆI I VOJUJUĆI SRBI

Između 1991. i 1993. general Radinović uredio je tri ključna tematska broja *Vojnog dela*, što dosta govori o položaju ovog generala kao vodećeg vojnog teoretičara i ideologa u senci tokom raspada Jugoslavije. Gotovo svaka njegova procena iz uvodnika ovih tema-ta potpuno je pogrešna i, ispostaviće se, pogubna za državu na čijem je platnom spisku. Na početku 1991. zatičemo Radinovića u ulozi generala još uvek silne JNA koji, žaleći zbog sve izvesnijeg raspada SSSR-a (1-2/91, str. 14), otvoreno zvecka oružjem i preti ratom svakom, kod kuće i na strani, ko podržava otepljenje severnih jugoslovenskih republika. General je izričit: „*Jugoslavija kao država mora opstati*“ (18, kurziv u originalu). Ono što se Radinović uopšte i ne trudi da prikrije jeste da ovo insistiranje na Jugoslaviji podrazumeva da vojska zadržava monopol oružane sile, čime potpuno ogoljava svoju prirodu profesionalnog provajdera zaštite. Nekoliko meseci kasnije, dok „karikaturalne“ teritorije (20) bivših republika postaju države, Radinović ukazuje na „strane sile“, pre svega Nemačku, kao na motor raspada SFRJ. I dalje samouveren, on još uvek maše oružjem i preti širim evropskim sukobima. Godinu dana kasnije, dok u Bosni buktu rat, a „oblik“ države se sveo na olupanu i na brzinu skrpljenu SRJ, Radinović insistira da je mir njen „trajni interes“ (1-2/93, str. 20) dok „neki centri moći u svetu nastoje da razbiju Jugoslaviju kao državu (...) jer je ona objektivna smetnja svim imperijalnim namerama i ciljevima prema Balkanu, jugoistoku i jugu Evrope“ (14).

Već iz ovoga se može naslutiti zaključak do koga će Radinović doći na kraju svog predavanja dvanaest godina kasnije, u raspravi o „trećoj“ (zapravo četvrtoj – prim. autora) „srebreničkoj priči“, koja se tiče pogubljenja ratnih zarobljenika (*Dveri* 53). Radinović se ograduje da o tome „nema podataka nikakvih, a nema ni tužilaštvo [u Hagu]“. Međutim, to ga ne sprečava da precizno i „analitički“ zaključki ko je odgovoran za masovno streljanje: „Ali hoću da podvučem krivicu, za mene je najveća, čitava odgovornost na celokupnom sistemu UN“ (54).

Upoređivanje Radinovićevog predavanja sa Pravnog i njegovih procena, preporuka i pretnji iz doba raspada SFRJ nikako ne znači da su zločini poput onog u Srebrenici začet i u štabovima generala JNA. To bi mnogi iz *Dveri srpskih* hteli da čuju. Jedan od urednika, Boško Obradović, u uvodniku „Paljenje srebreničkog Rajhstaga“ tvrdi da zločine u Bosni nisu počinili „verujuć Srbi“, već „bivši komunisti,

udbaški supervizori, novopečeni nacionalisti i tajni agenti stranih obaveštajnih službi“ i pita „Da li je Jugoslovenska narodna armija bila sprska vojska?“ (6). Slaganje ovih mladorba i starogenerala uspostavlja se na jednom mnogo dubljem nivou, na nivou na kome se, budući zasnovane na radikalnom negiranju Drugog, međusobno prepoznaju i prožimaju militantna i militaristička misao.

U vreme dok je na stranicama NIN-a delio mudrosti o ratu u Bosni, Radinović je u tekstu „Moć i nemoć vojske u raspadu Jugoslavije“ (*Sociološki pregled* Vol. 28, br. 2, 1994) ponudio naučnu analizu urušavanja JNA. Tezu o „Nemoći vojne moći“ u isto vreme počeo je da zastupa i Miroslav Hadžić, koji je ovaj paradoks objašnjavao činjenicom da je JNA sebe videla pre svega kao ideološku armiju koja je ostala bez ideološke države (Hadžić, *Sudbina partijske vojske*, 99). Ovakve analize ne samo da su netačne i da na neoprostiv način opravdavaju ponašanje JNA tokom devete decenije prošlog veka, već zamagljuju izvore i položaj militarizma u Srbiji do dana današnjeg. Ono što Radinović i Hadžić maskiraju tezom o JNA kao vojsci zasnovanoj na ideologiji jugo-socijalizma jeste postojanje jedne mnogo dublje ideologije svojstvene vojsci bez obzira kojoj državi služi. Osnovne vrednosti ove militarističke ideologije jesu samo-interes i samo-održanje same vojske. JNA nije bila samo vojska jugo-socijalizma, već jedna prežderana, lenja, razmažena i debelo privilegovana vojna klasa. U uslovima rata, ona se pretvorila u jednu kukavičku i zločinačku armadu koja je pre svega gledala da zaštiti sebe i svoj opstanak, makar i po cenu života sopstvenih regruta i rezervista, kao i civila koje je trebalo da štiti. U nekadašnjoj Jugoslaviji govorilo se da se federacija sastoji od sedam republika: šest teritorijalnih, i jedne koja se prostire kroz celu zemlju, JNA. Njeni najveći kritičari tokom devedestih ovu vojsku-državu optuživali su da jedino što zna da radi jeste da se povlači. Ali, uzmemo li militarističku ideologiju u obzir, ta povlačenja poprimaju simboličko značenje osvajanja. Srbija je krajnji domet ovog negativnog pohoda. Ona je logor u kome se ova kolona napokon ušančila, i iz koga nema gde dalje. U međuvremenu, vrhovne komande i štabovi su prošli kroz bezbroj promena i preraspodela. Neki generali su završili i na optuženičkoj klupi u Hagu, a neki, kao Radinović, kao sudski veštaci. To sve nikako ne znači i raskid sa ideološkim nasleđem te vojske. U međuvremenu ona se utopila u novu državu i postala njen sastavni deo. Kao kad zalutala osvajačka horda poslednji put podigne šator, jer dalje ne može, i polako postane deo sredine u kojoj se našla. Iz ovakvog srastanja „verujućih“ i vojujućih Srba rađa se nova religija. Njeni pripadnici ispovedaju tuđe, a ne svoje grehe. *Dveri srpske* su šapat i zveket iz te ispovedaonice ■

lakrdiju o nadobudnosti ženskog organizovanja u neku, kako bismo danas rekli NGO. Tu se Nušić svojski ispodsmevao savremenim Društvima emancipovanih žena da je verovatno cela tadašnja čaršija beogradska imala materijala za ogovaranja bar dva meseca. Jer komad je ostrasčeno omalovažavao pokušaje ženske emancipacije sa prave palanačke mačističke pozicije, koju je Nušić ovde štedro zastupao.

Iako sam znao i domete i ciljeve tog slabog komada, hteo sam da ga vidim ponovo, ali pre svega zato što je postavljen u Leskovcu i zato što ga je režirala Cisana Muirisidze. Ko malo duže pamti, setiće se da se u Leskovcu začelo prvo komunističko pozorište: nisu se naplaćivale karte. To je bio rezultat ideje Dušana Mihajlovića, doktora pozorišnih nauka, koji je kao vrsni šekspirolog u tom pozorištu promovisao ideju umetnosti-bez-para. Uz mnogo protivnika taj koncept je i propao, ali

pozorište se održalo (gledao sam jednu njihovu dobru predstavu, *Poručnik sa Inišmora*, takođe na gostovanju u Beogradu).

Cisane Murisidze se sećam odavno. Kad je došla u Beograd, ja sam još bio student, odmah je počela da radi u Narodnom pozorištu. Bilo mi je čudno i tada i danas: kako i otkud tako iznenada i na velika vrata. A predstave joj nisam gledao, nikad. I tada i kasnije, jako sam birao šta ću gledati, pa me ni njena estetika ni izbor komada nikad nisu privlačili. Ali, ona se proslavila i dobila važne nagrade: predstavom Narodnog pozorišta u Beogradu, *Kosovska hronika* R. Đurđevića, u dramatisaciji Žarka Komanina. Priznajem, ni tu predstavu nisam gledao, namerno. Ali znam da su je gledali mnogi. To je bila predstava-zastava kojom su mahali svi oni iz kulturnih i umetničkih krugova, političari i borci za prava ugroženih Srba na Kosovu pred samu „Jogurt revoluciju“ i promenu Ustava SFRJ. To je bila predstava srodna *Golubnjači* Jovana Radulovića, izvedenoj u SNP-u u Novom Sadu, u režiji Dejana Mijača. Od te predstave sam gledao samo prvu polovinu; za drugu nisam imao stomak. U tom komadu otvara se jedna od prvih jama, a lobanje i kosti iz tih jama su na parastosima po Hercegovini i Lici, nosane i ponošene u nekim zakasnelim molebanima i zlokobnim podsećanjima na zločine ustaša u tom kraju.

Te dve predstave, *Kosovska hronika* i *Golubnjača*, uz bogat doprinos mnogih kulturnih radnika, bile su kapisle za paljenje opštih nacionalističkih strasti. I dugo nije bilo Cisane Murisidze, bar ne u Narodnom pozorištu u Beogradu. Mijač je daleko antiratno odmakao od tadašnjih svojih radova: od *Rodoljubaca* do *Nevnosti*, *Prevođenja*, kao i do Bernharda. Pisac *Golubnjače*, dotični Radulović, nije se ostavio ćorava posla, nego je napisao opet jedan lament (kažu, potresan roman), sada o

posledicama onih akcija osvete koje je promovisao u *Golubnjači* – roman o prisilnom preseljenju Srba iz te nekadašnje Republike Srpske Krajine. Žarko Komanin je zamalo dobio NIN-ovu nagradu za roman godine, a jedan od najvatrenijih potpaljivača bosanske vatre, Karadžićev zdušni podržavalac, Rajko Petrov Nogo, ponovo je dobio veliku pesničku nagradu. Nisam čitao novonagrađene pesme, ali sam mu čitao neke ranije za koje je takođe nagrađivan: to je bio čist luk i voda, ili ako hoćete jeftini nacionalizam i koketiranje sa krvlju i tlom.

Kada sam video predstavu Cisane Murisidze *Ujež*, stav da je kič zlatna podloga nacionalističke umetnosti sasvim mi se potvrdio. Zašto je neko stavio to na repertoar Narodnog pozorišta Leskovic, to mi i može biti jasno, jer imaju nekoliko važnih glumica koje ne rade dovoljno i šta će: *Dom Bernarde Albe* im se ne igra, a *Ujež* je prava stvar! Prazno, dosadno, lažno, kičerski – i još treba da bude *smešno*. Nažalost, bilo je jadno i frivolno. Ni likova, ni fabule, ni odnosa, ni sukoba, ni drame. Loša scenografija (prava provincijska), loši kostimi (pravi šnajderski); mizanscen – takozvani turski: akteri stoje u polukrugu a glavna glumica sedi u centru i pričaju, pričaju, pričaju, pa čak i zapevaju (loše i banalno).

Ne bih ni pisao o ovoj žalosnoj dogodovštini da se ona nije odigrala u Narodnom pozorištu u Beogradu, na mestu gde je Cisana Murisidze napravila karijeru u borbi za prava Srba na Kosovu. Nova pojava onih istih aktera nacionalističke euforije sa kraja osamdesetih prošlog veka pokazuje da se i pojave čiji su nosioci oni bili, još jednom bude. Brinem se, jer sam dovoljno star i trezven da znam na šta će to izaći, pogotovo ako i političari ponovo budu zdušno udarali u nekadašnje talambase i budili zaspali narod ■

ARMATURA

Piše: Dušan Pržulj

POVRATAK PESNICE

Nesvakidašnji politički čin Dejana Stojadinovića vratilo je simboliku pesnice u srpski medijski prostor i pozvao nas da se zamislimo nad ovim starim simbolom svih potlačjenih i obespravljenih. U centru Beograda je zapucao Velju Ilića na očigled njegovih političkih saradnika i prijatelja i na jedan neverovatno vešt način udario po političkom obrazu Velje Ilića i pesnicom-u-akciji posvedočio da ovaj moćni politički simbol i dalje nastavlja da živi svoj medijski život. Odvojimo se ovde od brutalnosti ovog čina, od stajanja na stranu ovoga ili onoga političkog subjekta, zaustavimo se na samoj pesnici i pokušajmo da shvatimo ozbiljnost ovog čina, čije sve posledice možda ni sam akter nije mogao da nasluti. Naravno ovaj nas čin podseća na skoro izvedeni napad na Berluskonija, vešt i medijski genijalan ne samo kao uspeo napad već i kao medijski uspešan, jer ne samo što je medijski bombastičan već je i veliki medijski šar mar jednom medijskom magnatu.

Pesnica je skoro potpuno nestala iz srpskog medijskog prostora nakon Otpora i njegove uspešne medijsko-političke prakse. Otporaška pesnica nije imala značenje pesnice kao u slučaju napada Dejana Stojadinovića, već je svedočila simbolički i pozivala na jedinstvo jednog naroda protiv iracionalne političke prakse tiranina. Tim simbolom ukrašeno je pola Srbije, čak je u jednom trenutku bio popularniji od mnogih drugih simbola prisutnih godinama u srpskoj javnosti. Pesnica sama po sebi je u stvari jedan forma-simbol, koji su koristili i levi i desni radikalni politički pokreti. To je simbol ujedinjene borbe, simbol političkog jedinstva bez obzira na politički sadržaj. Pesnica je javno dobro svake političke borbe koja samopouzdanost stupa na scenu. Simboli se naravno aktiviraju po potrebi i koriste sa razlogom u političkoj borbi i bivaju često i zaboravljeni zbog slabe upotrebe. To se desilo i sa pesnicom, koja se samo sporadično pojavljivala u javnosti, sve dok nije 5. februara zapucala lice jednog od vodećih srpskih političara. Nasilje izazvano u centru Beograda na predizbornoj kampanji Nove Srbije svedoči o tome da se korišćenjem pesnice na ovakav način nasilje može udvojiti i izazvati svojevrstni višak nasilja, višak kojem se ne može uzvratiti pesnicom, pa ni pesnicama. Ovo je medijsko zapucavanje, koje

vešto kontekstualno izvedeno sa svom tom prisutnom političkom scenografijom jeste neodbranljivo i može se slobodno nazvati jednim političko-medijskim nokautom. Pesnica u slučaju Ilić-Stojadinović otvara novu fazu u političkom životu srpske pesnice kao veoma bitnog političkog simbola. Efekti ovog čina su višestruki. Neko će na ovo gledati i kao na proizvod novog političkog humora, ali i kao na sredstvo kolektiva koji stoji iza ove pesnice. Pesnica je započela novi život samo zato što je posvedočila da izaziva medijsku štetu i podstiče na raznorazna tumačenja.

Ali ovo je atak i na same medije koji žele sve da upakuju u svoje strogo konstruisane agende. Pesnica koja udara u lice jednog političara udara i u samo okamererazato što se svojom ponovo rođenom medijskom moći nameće oku kamere i skreća pogled sa lica Velje Ilića i nasilno ga usmerava ka sebi. To svedoči da je pesnica zadobila novu medijsku moć i da ostaje i dalje javno dobro kojim će raspolagati neki novi politički subjekti i grupe, medijski pesnicom osvežene srpske političke scene ■

Piše: Szerbhorváth György

VÁRADY, PRAVO, PRAVIČNOST I MORAL

Bilo je nepravredno što je Nemačka morala da plati danak posle I svetskog rata, jer je to doticalo i manjine koje su živele na njenoj teritoriji. Bilo je nepravredno što je morala da plaća i posle II svetskog rata. Pa i to što je zbog Holokausta morala da obeštećuje Jevreje, jer je to doticalo i džep malobrojnih Jevreja koji su ostali na njenoj teritoriji! Ili bar tako treba da misli Tibor Várady, ako je konsekvantan u svojoj logici koju već godinama prati.

Poslednji put je 23. januara u dnevnom listu *Magyar Szó* izložio da se Srbija ne sme kazniti, tj. da je Hrvatska uzalud tuži, jer bi eventualna kazna pogodila i vojvođanske Mađare. A iz toga sledi da srpska država – makar se u njeno ime i činili zločini – nikad ne može biti pozvana na odgovornost, jer na njenoj teritoriji žive manjine (i deca, dodaju ja). A prateći ovaj „način razmišljanja“ stižemo do toga da na kraju krajeva svaka država može od sad nekažnjeno da čini svireposti, koje god hoće, jer ne znamo ni za jednu državu na svetu koja nema manjine – i ne samo etničke ili verske manjine, nego na primer i manjinu nestomišljenika, ili manjinu bespomoćne dece i staraca.

Nemojmo se čuditi što profesor prava svetskog glasa, koga su nazivali i sivom eminencijom Saveza vojvođanskih Mađara, tako razmišlja. S jedne strane, pravniku je u materijalnom interesu da se svaki proces oduži koliko god može (nisam našao javne podatke o tome koliko stručnjaci srpske države dobijaju da je brane u Hagu i drugde). S druge strane, Tibor Várady je uvek razmišljao pragmatično. Zanima ga, navodno, istina, ali pravičnost – teško. Bio je

pragmatičan i kada je postao ministar pravde u Panićevoj vladi, koja je na kraju služila samo kao Miloševićeva marioneta, ali pragmatičnost je pokazao već u vreme socijalizma. Treba samo pročitati njegove spise objavljene za vreme jednopartijskog režima: Várady nikad nema problem sa režimom ako je on pravno u redu, kompaktan, za njega je svaki režim dobar, dok unutar režima treba lavirati i činiti kompromise. Dovoditi u pitanje pravičnost i moralnost nekog režima, to nije zadatak pravnika. To je posao filozofa, intelektualaca, jednog potpuno nepotrebnog sloja.

Nemam prava da dovedim u pitanje Váradyjevu stručnost. Ali malo je sumnjivo da mu je za vreme socijalizma valjao socijalizam. Još 1988, kada je režim već uveliko pucao, on je rešenje video u ozbiljnom poimanju samoupravljanja (tj. socijalizma koji je trasirao Tito). Potom se, u dresu UJDI-a, našao u parlamentu, a zatim i u ministarskoj fotelji (šta se tačno desilo s njim tada, pa i 1992, saznaćemo kad se budu otvorile arhive; svakako ne za naših života). Tada još nisu kamenovali one Mađare koji se nisu kandidovali u partiji sa mađarskim prefiksom – a gle, otkad Várady ne zastupa srpsku partiju, to je sve više moguće. Pogotovo što se nakon nekoliko godina on sam pojavio na strani Józsefa Kasze, kao stručnjak SVM-a. Zatim je u Hagu zastupao nacionalističku vladu Koštunice – pardon, srpsku državu – takođe sa ciljem da se izbegne kažnjavanje Srbije, štaviše, da se ne bi proglasila odgovornom, jer bi u tom slučaju bili kažnjeni i vojvođanski Mađari, dok bi bosanski Srbi dobro prošli. Posle Koštunice, usledilo je zastupanje Tadićeve Srbije, koja je, je li, generalno nevina kao jagnje. Várady se, izgleda, kao ministar pravde 1992. nije sreo sa činjenicom da je ne tako davno, jugoslovenska država držala hrvatske građane kao taoce na nekoliko kilometara od njegovog voljenog Zrenjanina, u štalama, i bolelo ju je dupe za međunarodno pravo.

Ali ove proste činjenice mogu se tumačiti i ovako i onako. Profesionalnost, profesionalnost pre svega (a profesionalac nikad ne radi za džabe, zato je profesionalac). A pravičnost? Ili bar moralna nadoknada? To nije u vidokrugu jednog profesionalca.

Nemojmo se onda čuditi da se ista ta srpska država nikada neće izviniti što je koristila vojvođanske Mađare kao topovsko meso, vodeći ih na hrvatski front sa neupotrebljivim oružjem. Srpska država se neće izviniti porodici mog druga iz razreda (a kamoli plaćati odštetu), koji je pao kod Dubrovnika 11. juna 1992. Tri dana kasnije, Várady je postao ministar i pretpostavljam da nije razmišljao o tome da li srpska (jugoslovenska) država snosi ikakvu odgovornost za ovu besmisleni smrt vojnika, ili ne daj bože, da li treba da se izvini, da pruži materijanu pomoć. Vojvođanski Mađari su deo srpske države, i na šta bi to ličilo da jedan vojvođanski Mađar preuzme odgovornost za smrt jednog vojvođanskog Mađara ■

Prevela: Kristina Rac

VREME SMRTI I RAZONODE

lirika utoke

Piše: Predrag Lucić

REZOLUCIJA O SREBRENICI

(iz pesmarice Dragana Todorovića)

Sve se lepo vidi.
I kad ih naši teraju iz kamiona.
I kad Muje zalegnu uz cestu,
Sve se lepo vidi.
Stoput smo gledali.
I svaki put se upišavali od smeha
Kad dođe red da onaj naš Medić
Onom malom Muji što nikad nije prco
Kaže:
I nećeš!

Sve se lepo vidi.
I kad ih naši odvedu na kokanje.
I kad to krene.
Majstor Bugar sve snimio,
Bez da mu ruka zadrhti.
Dvapat mu rikavala baterija,
Al' on opet sve usliko.
Nema da fali.

Sve se lepo vidi.
I koji će nam onda kurac
Nova rezolucija?
Šta fali ovoj
Od hiljadu i nešto
Putu sedamsto i nešto
Piksela? ■

BETONJERKA POLUMESECA

Ako je tačno da je novac
prljav, Artemija su zaista
omađijale nečiste sile.

Tomislav Marković

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

SAVIĆ, DUŠAN (DULE)

SAVIĆ, Dušan (Dule) (Ub, 1.7.1955). Penzionisani fudbaler. Anđeo Prve i pop-ikona Druge Srbije. Sportski funkcioner i član UO RTS-a. Fudbalsku karijeru je počeo u zavičajnom *Jedinstvu Ub*. Po prelasku u Crvenu zvezdu 1972, postao je proslavljeni golgeter. Istorijski trenutak koji je Duleta Savića vinuo u „besmrtnike“ bila je utakmica protiv Arsenala na „Hajberiju“ u decembru 1978, kada je Savić „naleteo“ na loptu i postigao zgoditak kojim je Crvenu zvezdu uveo u njeno prvo evropsko finale. Ovaj gol je UEFA proglasila najboljim u toj sezoni. Ni sam Dule Savić nije bio svestan šta je tog trenutka uradio i njegovo osvešćivanje će potrajati prilično dugo – nekoliko decenija. Najpre mu je neko javio da je njegov gol ušao u engleski udžbenik *Taktika i tehnika fudbala*, u kome je okarakterisan kao „primer izvođenja poluvoleja“. Duletu je, normalno, bilo drago zbog toga. Karijeru je nastavio u Francuskoj, gde je dobio i francusko državljanstvo. Možda bi sećanje na uspehe ovog fudbalera ostalo zabeleženo samo u sportskim enciklopedijama da tokom devedesetih godina nije kreirana pop-ikona zvana „Dule Savić“ u srpskoj kulturi. Za to nije odgovoran sam Dule Savić, to ga je naprosto zadesilo. Sa ekspanzijom nacionalizma, te neprikosnovenim udelom navijača u međuetničkim sukobima na tlu bivše Jugoslavije, Crvena zvezda i njeni navijači – Delije, dobili su obožen status u javnosti. Jedno ime je, međutim, izdvojeno kao simbol pobeđe nad Zapadom. Ime Dušana Savića. Glavni kreator mita o „Duletu Saviću“ bio je režiser Srđan Dragojević koji je, sasvim u skladu sa matricama srpske kulture pod Miloševićem, povezoao ime proslavljenog fudbalera sa seksualnim činom. Tako njegovi junaci u *Ranama* (1998) tokom svoje seksualne inicijacije skandiraju upravo ime Duleta Savića. Prelazak iz stanja rane mladosti i neodređene polnosti u muški patrijarhalni kôd, obeležen nasiljem, krvlju i tlom, izveden je preko simboličkog transfera koji je na ekranu nazvan „Dule Savić“. Realni Dule Savić s tim nije imao nikakve veze što će se kasnije pokazati u čitavom nizu gostovanja ovog „zbunjenog“ penzionera u emisijama kao što su „Utisak nedelje“, „Ključ“, „Da, možda, ne“ itd. Ono što je realni Dule Savić govorio u tim emisijama bio je samo loše usvojen diskurs memorandumske Srbije, ali Savić je uporno nastojao da i u realnom životu podrži kreiranu sliku *patrijarhalnog čuvara prelaza*, tj. simboličkog transfera pod njegovim imenom. To nije bila nimalo laka uloga. Međutim, zamajac koji su pokrenule *Rane*, ali rudimentarno još *Lepa sela, lepo gore* dve godine ranije, nastavio je da usavršava sliku simboličkog transfera pod imenom „D.S.“. Pevač i zabavljač Inspektor Blaža je 1999. snimio pesmu „Dule Savić“ u kojoj je eksplicitno pojasnio prirodu tog transfera: *Znam da je frajer / bivši fudbaler / da drži kafic i restorančić / i da ga meće ko Dule Savić...!* Posle pada Miloševića usledile su *Munje Raše Andrića*, koji je pokušao da, uvođenjem realnog Duleta Savića na film, spoji simboličku sliku sa prototipom, što je ispalo prilično nespretno, kao i samo podsećanje zbog čega je taj čovek toliko važan *beogradskoj urbanoj ekipi*. Dule Savić je ostao to što je i bio, fudbaler-penzioner koji bi se mnogo bolje snalazio u nekom restorančiću na Ubu nego u nacionalističkom džet-setu, među kojima on neuspešno glumi „sebe“. Tragikomične su slike kada Dule Savić u pomenutim TV emisijama govori o kulturnoj baštini, istoriji, problemima modernizacije, edukaciji mladih, civilnom službenju vojske i paradi ponosa. No sasvim je tragična slika srpske javnosti koja od takvog čoveka traži odgovor na svoje goruće probleme ■

Kosmoplovci: Euro

BLOK BR. V